

час повномасштабної війни та для успішного відновлення після неї в майбутньому.

Список використаних джерел:

1.5 examples of smart cities around the world. URL: <https://www.nec.co.nz/market-leadership/publications-media/which-cities-are-smart-cities-5-examples-of-smart-cities-around-the-world/>.

2. Булавка О., Вінніченко І., Юбідзе Г. Концепція розумного міста (smart city): визначення, особливості та характеристика українських реалій. URL: https://iino.knuba.edu.ua/images/ІІНО_2023/Kaf_BIT/Naukovi_materialy/Konferentsiia-SPTOEChIRB/20-22.pdf.

3. Трезяк Я. Галузі майбутнього: «розумні» міста та будинки // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20188390-galuzi-majbutnogo-rozumni-mista-ta-budinki>.

4. Чукут С. А., Дмитренко В. І. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. Інвестиції: практика та досвід. № 13. 2016. С. 89-93.

Святослав ПРОЦЬКІВ

магістрант II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

науковий керівник – доц. Наталія ТАРАНОВА

ГЕОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОПОНІМІЇ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ

Вступ. Топоніміка, як наука про власні назви географічних об'єктів, є не лише інструментом для вивчення мови, а й незамінним джерелом історичної, культурної та природничої інформації. Географічні назви – це своєрідні «капсули часу», що зберігають відбиток минулих епох, відображають особливості ландшафту, а також свідчать про взаємодію людини з природою [8].

Чортківський район, з його багатотисячолітньою історією та різноманітними ландшафтами, є справжньою скарбницею топонімічних свідчень. Кожна назва села, річки, гори чи лісу – це маленька історія, яка розповідає про взаємодію людини і природи, про культурні та історичні процеси, що відбувалися на цій землі [8].

Топоніміка Чортківщини – це невичерпне джерело інформації про історію, культуру та природні особливості регіону. Аналіз місцевих назв дозволяє нам зазирнути в далеке минуле, відтворити картини життя наших предків, зрозуміти, як вони сприймали навколишній світ і як називали його об'єкти. Особливий інтерес представляє вивчення етнічних компонентів у топонімах, що дозволить простежити міграційні процеси та культурні взаємодії на території району. Крім того, аналіз топонімів у контексті природних умов допоможе

реконструювати ландшафт Чортківщини в минулому та простежити зміни, які відбулися під впливом людської діяльності.

Метою дослідження є комплексно проаналізувати топоніміку Чортківського району з метою реконструкції історичних процесів, які вплинули на формування географічних назв.

Вклад основного матеріалу. Географічні умови регіону відіграють ключову роль у формуванні його топонімії. Місцеві назви населених пунктів, природних об'єктів та ландшафтних утворень, як правило, відображають природні особливості місцевості, такі як рельєф, гідрографічна мережа, лісистість та наявність інших характерних елементів ландшафту. Такі назви часто містять інформацію про колишні чи сучасні географічні характеристики території, що дозволяє простежити зв'язок між природою і суспільством у певний історичний період.

Чортківський район, розташований у південній частині Тернопільської області, характеризується різноманітним ландшафтом, який впливав на розвиток як топонімії, так і господарської діяльності населення. Ліси, численні річки та потоки, горбисті ділянки Подільської височини сприяли появі назв, що описують ці природні об'єкти. Зокрема, гідроніми, такі як Дністер, Збруч, Бариш та інші, стали основою для назв населених пунктів.

Чортківський район був створений у 2020 році в рамках адміністративно-територіальної реформи, яка об'єднала кілька колишніх районів. Відповідно до даних офіційного сайту «Децентралізація», що належить Міністерству розвитку громад та територій України, до складу району увійшло 362 населені пункти [7].

Аналіз місцевих топонімів показує, що багато назв мають глибокий історичний зміст. Наприклад, частина топонімів відображає слов'янське походження з використанням описових характеристик природного середовища («Біла» – чистота води, «Бариш» – болотиста місцевість). Інші, як-от «Цигани» чи «Бурдяківці», мають етимологію, пов'язану з етнічними чи побутовими особливостями. Окремі назви демонструють вплив інших культур і мов, що свідчить про міграційні процеси та міжетнічні взаємодії, характерні для цього регіону.

Одним із найпоширеніших топонімів у Чортківському районі є назва «Зелена». Таку назву мають чотири села району, що відображає зв'язок із природним середовищем, зокрема з його лісистістю чи зеленими ландшафтами.

Іншою групою топонімів, що привертає увагу, є назви, які походять від слова «Устя», що означає гирло річки. У Чортківському районі три населені пункти мають такі назви: Устя, Устя-Зелене та Устечко. Всі вони розташовані поблизу гирл річок – приток Дністра,

що підкреслює географічну закономірність у формуванні цих топонімів. Цікаво, що на загальній карті України 1648 року ці поселення позначені однаковою назвою «Оусзе», що свідчить про сталість топонімії цієї місцевості в історичній перспективі [1].

Рис. 1. Розташування Чортківського району в межах України з поділом на громади

Побудовано автором за даними [10]

Також у районі поширені назви, пов'язані з лісами. Зокрема, три села мають назву «Залісся», а місто та село «Залішки» вказують на значну лісистість території та її важливість у господарському житті населення [7].

Чортківський район вирізняється значною кількістю населених пунктів, назви яких пов'язані з гідронімами. Розташування багатьох сіл біля річок, а також їх назви, які співзвучні з гідронімами, підкреслюють тісний зв'язок між географічним середовищем та розвитком місцевої топонімії. Така закономірність дозволяє простежити історико-географічні чинники, які впливали на формування назв населених пунктів регіону.

Таблиця 1

Географічні назви населених пунктів Чортківського району з урахуванням водних об'єктів

Населений пункт	Гідронім	Опис	Джерело
Барिश	р. Барिश	Назва річки має слов'янське походження, пов'язане зі словами «бар» чи «бара», що означають «болото» або «р'чка». Це вказує на вологі умови або болотистий характер місцевості.	[6, с. 13], [2]

Продовження Таблиці 1

Біла	р. Біла на правому і лівому березі річки Серет	Назва річки «Біла» пов'язана з її прозорою і чистою водою, характерною для малих річок Карпатського регіону. Вона є важливою притокою Серету.	[6, с. 16]
Білий Потік	р. Біла	Слово «білий» у топонімах несе багатий символічний зміст: чистота, світло, священність. Цей колір часто асоціюється з водою, снігом, божественним.	[3]
Босирка	р. Босирка (Босирський потік)	Гідронім «Босирка», має глибокі корені в дохристиянських віруваннях слов'янських народів. Схожість звучання з іменами міфологічних істот Босоркуна та Босоркань, які асоціювалися з вітром і негодою, вказує на можливий зв'язок річки з цими демонічними силами. Місцеві легенди часто згадують про незвичайні явища, пов'язані з річкою, що підтверджує її сакральний статус. Слово «босирка» може тлумачитися як «бурхливий потік», що підкреслює дику, нездоланну силу природи, яку втілювала ця річка в уяві давніх людей.	[6]
Бурдяківці	Бурдяковецький потік	Топонім походить від тюркського слова «бурдюк», що означає «шкіряний мішок», ймовірно, через характер русла річки чи історичний вплив тюркських народів.	[6, с. 25]
Великі Чорнокінци	Чорнокінецький потік	Річка дала назву двом селам (Великі та Малі Чорнокінци). За легендою, до початку другої половини XVII ст. село називалося Боднарі, згодом – Чорні Коні. Під час холери виникла чутка: якщо село тричі обгорати чорними волами, то хвороба зникне; оскільки у селі не було чорних волів, то вирішили здійснити це чорними кінями. Може, саме тому село почали називати Чорнокінци. За іншою версією, у селі закінчувалася чорна земля, далі – глина; тому й Чорнокінци.	[6, с. 29]
Вільховець	р. Вільховець (притока Дністра)	Річка названа на честь дерева «вільха», що часто росте на вологих берегах, свідчачи про ландшафтні особливості регіону.	[6, с. 35]
Горожанка	р. Горожанка	Історична назва «Рожанка» може бути пов'язана з язичницьким божеством Рожаницею, символом родючості й добробуту.	[6, с. 49]
Джурин	р. Джурин	Назва річки має, ймовірно, іллірійське походження і перекладається як «джерело», підкреслюючи її значення як водного ресурсу.	[6, с. 56]

Продовження Таблиці 1

Дністрове	р. Дністер	Назва має слов'янське походження й означає «швидка вода», що підкреслює швидкість і потужність цієї важливої водної артерії Західної України.	[5]
Доброводи	р. Добровідка (Добриводка)	Назва підкреслює якість води, що використовувалася місцевими жителями. «Добра вода» вказує на чистоту й придатність для пиття та побутових потреб.	[6, с. 58-59]
Збручанське	р. Збруч	Назва походить від слова, що означає болотисту місцевість, підкреслюючи природну особливість річки.	[6, с. 71]
Золотий Потік	р. Золота	Назва асоціюється з багатством, можливо, через родючі ґрунти або легенди про золоті запаси в її долині.	[6, с. 74]
Коропець	р. Коропець	Імовірно, назва походить від риби коропа, яка мешкала у водах річки, що вказує на багаті рибні ресурси в минулому.	[6, с. 88-89]
Оришка	р. Оришка	Легенда пов'язує назву з ім'ям Оришка (Орися), що відображає вплив персональних імен на формування топонімів.	[6, с. 126]
Малі Чорнокінці	Чорнокінецький потік	Розташована на р. Нічлава. Відоме з 1785 р. Див. Великі Чорнокінці	[6, с. 108]
Суходіл	р. Суходіл	Назва річки вказує на її специфіку – пересихання влітку або суху долину, через яку вона протікає.	[6, с. 163]
Циганка	р. Циганка	Назва походить від етноніма «цигани», що може бути пов'язано з поселеннями цього народу поблизу річки.	[6, с. 178]
Чабарівка	р. Чабарівка	Імовірно, назва трансформувалася від «Чагарівка», що вказує на густу чагарникову рослинність вздовж річки.	[6, с. 179]
Язлівчик	р. Язлівчик	Назва, можливо, пов'язана з терміном «яз» – загатою, що використовувалася для риболовлі. Це вказує на господарське використання річки.	[4], [6, с. 189]

Складено автором за даними [7]

У Чортківському районі поширені топоніми, що відображають географічні характеристики місцевості. Наприклад, назви Берег, Набережне та Межигир'я чітко вказують на розташування населених пунктів: на березі річки, поруч із водоймами чи між гірськими масивами. Ці назви відображають природні особливості та рельєф місцевості, що були ключовими орієнтирами для місцевого населення.

Інша група топонімів, такі як Луки, Гай чи Поле, також віддзеркалює природне середовище, хоча їх зміст менш конкретний. Вони свідчать про характер території – рівнинні луки, лісові масиви або відкриті сільськогосподарські угіддя, що мали значення для побуту й господарської діяльності. Такі назви є результатом взаємодії людини з природним середовищем і його відображенням у топонімічній системі регіону.

Таблиця 2

Населені пункти Чортківського району, назви яких відображають ландшафтні характеристики

Населений пункт	Характеристика місцевості	Опис	Джерело
Бережанка	Берег	Розташована на березі річки Збруч.	[4]
Доброполе	Поле	Назва походить від місцевого поля.	[6, с. 59]
Дубенка (стара назва – Дубенки)	Дубовий ліс	Назва утворена від дубового лісу.	[6, с. 61]
Дубівка	Дубовий ліс	Назва утворена від дубового лісу.	[6, с. 61]
Заболотівка	Болото	Назва походить від розташування села за болотом.	[6, с. 66]
Залуччя	Луки	Назва вказує на розташування поблизу луків.	[6, с. 69]
Залісся (Заводська громада)	Ліс	Село розташоване між двома лісовими масивами.	[4]
Залісся (Іване-Пустецька громада)	Ліс	Біля села знаходиться невеликий лісовий покрив.	[4]
Залісся (Монастирська громада)	Ліс	Біля села розташований лісовий масив.	[4]
с. Заліщики	Ліс	Біля села знаходиться великий лісовий масив.	[4]
м. Заліщики	Ліс	На теперішній час поблизу значного лісового масиву немає.	[4]
Заставці	Став	У селі розташований невеликий став.	[4]
Зелений Гай	Гай	Назва утворена від місцевих гаїв.	[6, с. 73]
Лука	Луки	Назва походить від місцевих луків.	[6, с. 104]
Межигір'я	Гори	Село знаходиться в низині між двома пагорбами.	[12]
Набережне	Берег	Розташоване на високому березі річки Дністер.	[6, с. 188]
Новоставці	Став	Село виникло поблизу нового ставу.	[6, с. 123]
Озеряни (Бучацька громада)	Озеро	Назва пов'язана з місцевими озерами.	[6, с. 125]
Озеряни (Борщівська громада)	Озеро	Назва походить від місцевих озер, яких тепер немає.	[6, с. 125; 1]
Підлісся	Ліс	Біля села знаходиться великий лісовий масив.	[13]
Рідколісся	Ліс	Назва вказує на місцевий рідколісний ландшафт.	[4]
Садове	Сад	Назва походить від місцевих садів. До 1946 року називалося Новосілка Коропецька.	[6, с. 148]
Ставки (Гримайлівська громада)	Став	Назва утворена від місцевих ставків.	[6, с. 158]
Ставки (Заліщицька громада)	Став	Назва утворена від місцевих ставків.	[6, с. 158]

Продовження Таблиці 2

Устечко	Устя	Село розташоване в усті річки Джурин, біля її впадіння в Дністер.	[6, с. 172]
Устя	Устя	Село знаходиться в усті річки Нічлави, біля її впадіння в Дністер.	[6, с. 172]
Устя-Зелене	Устя	Розташоване в усті річки Горожанка, біля її впадіння в Дністер.	[6, с. 172]
Сухостав	Став	Назва вказує на «сухий став».	[6, с. 163]
Чагарі	Чагарники	Назва утворена від місцевих чагарників.	[6, с. 179]
Чабарівка	Чагарники	Назва утворена від місцевих чагарників.	[6, с. 179]

Складено автором за даними [7]

Проведений ономастичний аналіз топонімів Чортківського району засвідчив значний вплив природних факторів на формування назв населених пунктів. За допомогою методів структурного та семантичного аналізу було встановлено, що понад 50% топонімів мають прямий зв'язок з природними об'єктами. Особливо поширені гідронімичні та фітонімичні компоненти, що свідчить про домінуючу роль водних ресурсів та рослинності у формуванні ландшафту і, відповідно, його назв. Ці результати підтверджують гіпотезу про те, що природне середовище відіграло визначальну роль у процесі освоєння території та формуванні первинних поселень.

Аналіз топонімів Чортківського району, пов'язаних із рельєфом, виявив чітку географічну закономірність. Назви типу «Гора», «Пагорби», «Яр» є найпоширенішими в північній частині району, що характерна лесовими височинами. Ці топоніми відображають специфічні особливості місцевості, що впливали на вибір назв.

Топоніми, пов'язані з водними об'єктами, як-от «Загребля», «Набережне», концентруються переважно у долинах великих річок, таких як Дністер і Збруч. Ця закономірність свідчить про важливість водних ресурсів у процесі заселення території, а також у визначенні назв первинних поселень.

Таким чином, рельєф та гідрографія мали визначальний вплив на формування топонімів регіону. Ці природні чинники відображають історичну залежність людських спільнот від особливостей ландшафту, слугуючи надійними маркерами для вивчення взаємодії природи та людини.

Результати дослідження топонімів Чортківського району мають важливе значення для різних галузей знань. Вони можуть бути використані в історичних дослідженнях для реконструкції давніх ландшафтів та виявлення шляхів міграції населення. В географії ці дані дозволяють проаналізувати взаємодію природних і соціальних факторів у формуванні ландшафту. Для лінгвістики топоніми є цінним матеріалом для вивчення еволюції мови та формування діалектів. Крім того, дослідження топонімів має практичне значення для розробки туристичних маршрутів та створення інформаційних матеріалів про регіон.

Список використаних джерел:

1. Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina: cum adjacentibus provinciis. URL: <https://www.loc.gov/resource/g7100.ct000383/?r=0.311,0.139,0.974,0.416,0>.
2. Мапа Taktyczna Polski 1925. Tyśmienica, Tłumacz. URL: [http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K/A53_B40_\(Z_10_K_XXXII\)_TYSMIENICA-TLUMACZ_1925_600dpi_bcu302730-290343.jpg](http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K/A53_B40_(Z_10_K_XXXII)_TYSMIENICA-TLUMACZ_1925_600dpi_bcu302730-290343.jpg).
3. Білий Потік (село). Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%9F%D0%BE%D1%82%D1%96%D0%BA_\(%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%9F%D0%BE%D1%82%D1%96%D0%BA_(%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE)).
4. Відкриті дані земельного реєстру. URL: <https://kadastr.live/#8.33/48.991/25.597>.
5. Дністровський регіональний ландшафтний парк. URL: <https://www.dniesterpark.if.ua/natural-values/dniester/>.
6. Михайло Кришук. Топоніміка Тернопільщини. 2008. URL: https://web.archive.org/web/20240831155452/https://irbis.library.te.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=2&I21DBN=ELKKN&P21DBN=ELKKN&Z2IID=&Image_file_name=Krishuk_toponimika.pdf.
7. Населені пункти Чортківського району. URL: <https://decentralization.ua/newrayons/1395/composition>.
8. Наталя Таранова. Основні етапи розвитку топонімії як науки. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25135/1/Taranova.pdf>.
9. Неполовний А. П., Стрижак О. С., Цілуйко К. К. Словник гідронімів України. Київ. 1979. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zheliezniak_Iryna/Slovyk_hidronimiv_Ukrainy.pdf.
10. Нові райони: карти + склад. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/12639>.
11. Речник на болгарския език. URL: <https://rechnik.chitanka.info/w/%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0>.
12. Топографічна карта України. URL: <https://uk-ua.topographic-map.com/map-1s7gb3/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0/?center=49.05972%2C25.14273&zzoom=12&popup=49.05882%2C25.02703>.
13. Яворський Г. Тернопільський Енциклопедичний Словник. Том 3. URL: https://drive.google.com/file/d/0B5aqSfqyqfn-NFFiU0hZVFhSQ2c/view?resourcekey=0-9Xfv-v_-IbZfVKSXbt0A.

Марина ЯЦКІВ

магістрантка II курсу

спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – доц. Богдан ГАВРИШОК

ДО ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ ТЕРНОПІЛЬЩИНОЮ

У XIX – на поч. XX століття євреї становили досить велику частку у загальній кількості населення Тернопільської області. Найбільше вони селилися у містах і містечках, де була розвинена економіка і процвітала торгівля та ремесла. Проте початок XX століття приніс економічну кризу, зміну влади та Першу світову війну, що негативно позначилося на населенні краю, в тому числі на єврейських громадах, запустивши значні еміграційні процеси.